

Géger Melinda

Kettétört művészsorsok a XX. század elejéről

A Galimbertiek

A Rippl-Rónai Múzeum egy különleges emlékkiállításal adózott Galimberti Sándor festőművész emlékének. A művészt kevesen ismerik még szülővárosában is, ezért a kiállítás alkalmat nyújt e rendkívüli, ugyanakkor kevésbé ismert életmű megismerésére. Galimberti Sándor és felesége, Dénes Valéria festőművészek újralfedezése azonban nem pusztán e kiállítás eredménye, a folyamat a nagybányai „neós” fiatalok kutatásával már a 90-es évek elején elkezdődött. A rendszerváltást követően fokozatosan egyre nagyobb figyelem fordult a magyar képzőművészetben belül a század eleji klasszikus avangard képviselői felé is. E generáció meghatározó művészei közé tartozik Galimberti Sándor és felesége, Dénes Valéria. Mindketten az 1910-1915 közötti időszak nagy tehetségei, akiknek munkásságában az emberi és művészi tevékenység, belülről fakadó elkötelezettség és etikus hivatástudat szorosan összefonódott. A kubista és expresszionista felfogást egyesítő művészi kifejezés első hazai képviselői, akik a legújabb európai festészet eredmények alkalmazásával egyedülálló, senkihez sem hasonlítható életművet hoztak létre. Műveiket először és utoljára 1914-ben láthatta a budapesti közönség. Galimberti ugyanebben az évben Kaposváron is bemutatta alkotásait, azonban a képeket teljes értetlenség fogadta. 89 év után a kaposvári tárlat nem csupán Galimberti alkotásait mutatta be, hanem a festőművész további kapcsolódási pontjaira is kitért. Galimberti, az első művei mellett a festőművész apja, a szintén festő Luigi Galimberti, az első feleség, a cseh származású Marie Povazkova-Galimberti festőművésznő, továbbá a második feleség, Dénes Valéria alkotásai is láthatók voltak.

Az apa, Luigi Galimberti egy korábbi korszak, generáció és felfogás képviselője. Részben francia, részben olasz felmenőkkel rendelkező trieszti olasz volt, aki a Velencei Festészeti Akadémián képezte magát. Freskófestőként érkezett Magyarországra, és egy örökség miatt települt le családotul Kaposváron. Nevét idővel Alajosra magyarosítva a festészetet is feladta, és gazdálkodásból élt. A korabeli Kaposvár első városképei tőle származnak – ezeket a képeket később Kopits János is lemásolta. Egy régi dilettáns restaurálás következtében részben átfestették a képek alsó harmadát, így Luigi Galimberti művészetéről inkább a Rippl-Rónai Múzeumban található akadémiai tanulmányok és zsanérrajzok alapján nyerhetünk képet.

Galimberti Sándor emlékkiállítására a művész születésének 120. évfordulóján 2003. május 23-tól augusztus 31-ig, Rippl-Rónai Múzeum nagytermében került sor.

Galimberti Alajos kilencedik gyermeke, Galimberti Sándor 1883. május 3-án született Kaposváron. A művész szülőháza a Zárda utcában állt, nem messze Vaszary János és Rippl-Rónai József szüleinek otthonától. A mai Kossuth téren található Elemi Népiskolában végezte alapfokú tanulmányait, majd a Kaposvári Főgimnáziumban képezte tovább magát. A gimnázium első évét a főgimnázium egykori épületében (ma Élelmiszeripari Szakközépiskola) töltötte, innen az intézmény egy évvel később a Somssich Pálról elnevezett új, reprezentatív épületbe költözött. (A Fő utca elején álló szakközépiskola falán helyezték el a művészre emlékező márványtáblát 2003 májusában, a Festők Városa ünnepsorozat keretében.) Galimberti a budapesti Iparművészeti Iskola két évének elvégzése után 1903-tól festészeti tanulmányait a nagybányai művésztelepen folytatta. Ő is végigjárta azt az utat, amit a századelő újjító szellemű, fiatal művésznemzedéke megtett: Nagybánya mellett a müncheni Festészeti Akadémián, illetve Hollósy Simon técsői művésztelepén képezte magát. Művészetének kibontakozásához a nagybányai szabadiskola plein air gyakorlatai mellett leginkább a Párizsban töltött évek járultak. Első ízben 1905 telén utazott a művészet fővárosába, ahol több más nagybányai fiatal festővel együtt a Julian akadémián tanult. Az akadémiai tanulmányokkal párhuzamosan festett képei a francia Fauves stílusának gyors elsajátításáról tesznek tanúbizonyságot. Képeinek erős színintenzitása, a szűk rétegtér és erőteljes fakturális hatás alkalmazása egybeesett az új francia művészi nyelvezet kibontakozásának idejével.

Galimberti ezekben az években ismerkedett meg első feleségével, a cseh származású Lanow Máriával. Lanow Mária – cseh területén Marie Provazkova – 1880. február 13-án született a dél-csehországi Jindřichov Hradecben (egykor Neuhaus). A paraszti felmenőkre visszavezethető Provazek család a Hradec melletti Posna faluból származott. Mária Provazkova apja révén – aki az egykori monarchia magasrangú tisztviselője volt – viselte a Lanow nemesi előnevet.

Lanow Mária fiatalon egy bécsi magániskolában kezdte meg festőtanulmányait. Bécsben, majd Münchenben tanult – ahol 1902-ben Hollósy Simon festőiskolájának is növendéke volt. Galimbertivel való megismerkedésének helyszíne és időpontja ismeretlen, valószínűleg Párizsban találkoztak 1908 között. A házasság nem sikerült, többévi különélés után véglegesen 1911-ben bomlott fel. Lanow Mária a következő években felváltva dolgozott Párizsban és Nagybányán, európai tanulmányutakat tett Spanyolországba és

Olaszországban. Részt vett a kecskeméti művésztelep munkájában is, ahol *Perlrott-Csaba* Vilmosékkal került szoros baráti kapcsolatba. A közép-európai posztimpreszionizmus jellegzetes képviselője. Nagybányához kapcsolódó művészetének fontos összetevője a neósokéhoz hasonló dekoratív felületkezelés és erőteljes színskolorit. Festészete a dekoratív fauvizmustól fokozatosan *Cézanne* és a kubista térábrázolás felé fordult, majd párizsi időszakában aszketikusan leegyszerűsített, expresszionista stílus jellemezte. Lanow Mária Párizsban a Salon d'Independants és a Salon d'Automne kiállításain is részt vett. A válás után bátyja, a világhírű bakteriológus, *Stanislav Provazek* 1915-ös halála további súlyos megrendezte első gyűjteményes kiállítását, alkotóművészetében hosszú hallgatás következett be. Elvesztette vagy megsemmisített munkáinak nagy részét. 1935-ben kapcsolódott be újra a művészeti életbe, amikor a Képzőművészek Szövetségének tagjaként immár rendszeresen szerepelt kiállításokon. Életének utolsó éveit teljes visszavonultságban töltötte, és 1951. augusztus 4-én halt meg a csehszlovákiai Lito-merice-ben.

Míg Galimberty Sándor 1909 telétől, Dénes Valéria 1910-től tartózkodott Párizsban. A nagybányai ismeretségéből itt lesz közös művészi felfogáson és elvken alapuló barátság, majd szerelem. Párizsi életüket példa nélküli módon összefonódó, azonos szellemiség és együttes munka jellemezte. A Luxemburg múzeum mellett, a Rue de Vaugirard 23. számú ház legfelső emeletének egyik olyan erős közösségbe kapcsolják őket, hogy művészetüket a magyar képzőművészet különálló, sajátos fejezeteként tartjuk számon.

Galimbertyék Nagybányán induló, szerkezetelemzésre irányuló munkássága 1910 után egyfajta visszazigazolást nyert a Párizsban ekkora kibontakozó kubista művészetben. A stílusukban bekövetkező gyors fejlődést egyre inkább a közvetlen látványtól való elfordulás a szikár, egyértelmű térelemzésre való törekvés jellemzi. A párizsi közös évek korai időszakában megjelenő súlyos fekete kontúrok és az intenzív színskolorit egyre inkább az expresszív kifejezés irányába viszik a kompozíciókat. Erőteljes gesztusok, sötét, tömör, leegyszerűsített formák és drámai kifejezés jellemzik e korszakot, melyben Dénes Valéria alkotásai képezik a kiállítás fő hangsúlyait.

Galimberty és Dénes Valéria együttműködésének eredménye rövid két esztendő alatt egy sajátosan eredeti képi kifejezés, amely különleges módon egyesíti a

francia korai kubizmus bizonyos eredményeit és a korai magyar avangárd robusztus energiáit. Az érett művekben megnyilvánuló festőtemperamentum a táji és csendéleti motívumokat erős vázú, a tömegeket is érzékellető, drámai térképzetekké alakítja, ahol a fekete kontúrok robbanó, feszültséggel teli, erőteljes festői gesztusokat határolnak. A tér hagyományos, horizontális tagolása helyett plasztikusan domborodó térhatásokat keresnek. A horizont sajátosan megdőbült, kipúposodik, és a művészek az ívesen deformálódó, kitapinthatóan plasztikus térbe mindazon motívumokat igyekeznek belesűríteni, amit fontosnak tartanak. Ábrázolásmódjuk különös módon hasonlít a fotográfusok teleobjektívjének felfogásához: Galimbertyéknél azonban a

látvány egy szubjektív tér drámai módon felfokozott, lüktető ritmusába fordul át. Ellentétben a francia kubizmus kiérlelt művészeivel, ahol a forma a racionális elemzés módszerével válik elvonttá, Galimbertyék műveiben drámai küzdelem zajlik. A művészek egy kirobbanó energia révén expresszív látomássá írják át azt. Galimberty Sándor utolsó művében,

St. Raphael (Galimberty Sándor festménye, 1912 körül)

az Amszterdamban már végleg elszakad a látványtól, és egy mandala formára átírt jelképben sűríti az I. világháború előérzetét tömörítő vízióit. Galimbertyék tehetségét a kubista művészek ismert gyűjtője, Wilhelm Uhde is felismerte, akivel Párizsban a házaspár kapcsolatba került.

A néhány évnyi megfeszített, közös munka eredményeit Dénes Zsófia és Galimberty Sándor 1914-ben a budapesti Nemzeti Szalonban rendezett kiállításukon mutatta be a közönségnek. Ez volt egyben az utolsó kiállításuk is. Életük a továbbiakban drámai módon alakult. A család 1914-ben a kitörő világháború elől Belgiumba, majd Hollandiába menekült kisgyermekükkel együtt. Galimberty kötelességének érezte, hogy hazajöjjön a hadba vonuló Magyarországra: önkéntes katonának jelentkezett, és 1915 nyarán tizedesként kiképzésre vonult be a pécsi 19. honvéd gyalogezredbe. Dénes Valéria a gyermekkel követte férjét a városba. Egy nyári, kánikulai napon a feleség megfázott, tüdőgyulladást kapott, és néhány nap leforgása alatt meghalt. Galimberty Sándor a temetés napjának reggelén Budapesten, a Múcsarnok mögött egy átvirrasztott, lázas éjszaka után főbe lőtte magát. Munkásságuk a XX. Századi magyar klasszikus avangárd félbetört, jellegzetesen kelet-európai művészsorsát reprezentálja.

A SOMOGY

2003/4. számából